

Bord ta' l-Arbitragg dwar Artijiet

Magistrat Francesco Depasquale

Seduta ta' nhar l-Erbgha erbghatax (14) ta' Marzu 2018

**Wara s-sentenza tal-Bord datata 12 ta' Novembru 2012 u kkonfermata mill-Qorti tal-Appell
fis 26 ta' Mejju 2017**

Rikors Numru 24/09/1 FDP

Zoqdi Developers Limited (C 10213)

Vs

Kummissarju ta' l-Art

Il-Bord:-

Ra ir-rikors ippresentat mis-socjeta rikorrenti fis-27 ta' Ottubru 2017 fejn gharrfet is-segwenti:

Illi permezz ta' sentenza fuq imsemmija, l-Bord stabilixxa l-kumpens pagabbli ghat-tehid ta' art f'Haz Zabbar meritu tal-ostess proceduri liema art ittiehdet b'rizultat ta' Avviz Numru 426 fil-Gazzetta tal-Gvern tas-26 ta' Mejju 2008 li gie segwit permezz ta' ittra ufficjali fit 23 ta' April 2009

Illi l-kuntratt relattiv ghall-hlas tal-ammont likwidat mill-istess Bord u kkonfermat mill-Qorti tal-Appell ghadu ma sarx.

Illi sal-lum lanqas ma' thallas l-ammont not in disupte minkejja diversi talbiet biex dan jsir.

Illi apparti dan qam disgwit dwar il-kalkolu tal-imghax kemm bejn meta ittiehed il-pussess fiziku sas-26 ta' Mejju 2008 (data tal-Gazzetta tal-Gvern) kif ukoll dak dovut mis-26 ta' Mejju 2008 'l quddiem u gahlhekk hemm lok ta' kjarifika.

Illi l-esponenti jikkontendi illi l-imghax ghandu jigi kkalkolat hekk:

a) bejn meta ittiehed l-pussess sas-26 ta' Mejju 2008: 5% fuq l-average tal-prezz offrut fl-intimazzjoni gudizzjarja u l-ammont likwidat mil-Bord skond Skeda 3 tal-Kap 88.

b) Mis-26 ta' Mejju 2008 sat 12 ta' Dicembru 2012 fuq l-ammont likwidat mil-Bord bir-rata ta' 5%

c) Mit-12 ta' Dicembru 2012 (data tad-decizjoni tal-Bord) sal-lum, 8% fuq l-ammont shih likwidat mill-Bord.

Ghaldaqstant, l-esponenti titlob bir-rispett li dan il-Bord jikkjarifika dwar ir-rata tal-imghax tal volta spettanti lill-esponenti kif ukoll fuq liema ammont huwa dovut u apparti dan titlob ukoll illi dan il-Bord joghgbu jistabilixxi l-gurnata, hin u lok ghall-pubblikazzjoni tal-kuntratt relattiv sabiex f'dan il-kuntratt jithallas kemm il-kumpens ghall-prezz tal-art kif ukoll l-interesst kollha b'effett mid-data tat-tehid fiziku sad-data tal-hlas effettiv.

Ra illi fil-31 ta' Ottubru 2017 il-Bord ordna lill-Awtorita' sabiex tirrispondi.

Ra illi fl-14 ta' Novembru 2017 l-Awtorita' irrispondiet ghal dak indikat mir-rikorrent fejn issenjalat is-segwenti argumenti:

3.1 Illi jibda biex jigi osservat li f'kaz ta' art li ma tkunx suggetta ghal dikjarazzjoni mill-President li saret qabel l-emendi ta' 2006 jew art li ma tkunx ittiehdet mill emendi Gvern qabel tali perijodu ghandu japplika l- Artikolu 12(3) tal-Kapitolu 88 tal-Ligijiet ta' Malta;

3.2 Illi skont Artikolu 12(3), darba l-Avviz kien ikkontestat mill-persuna li kellha jedd ghall-istess kumpens, tali artikolu ma jipprovdix ghall-kumpens f forma ta mghax mid-data tal-okkupazzjoni (Ara decizjoni tal-Bord fl-ismijiet Joseph Abela (ID 728450M) et. -vs- Kummissarju tal-Artijiet deciza Bord tal- 11 ta' Dicembru, 2013.

3.3 Illi invece, l-imghax irid jinhadem skont it-tielet proviso tal-Artikolu 12(3) tal Kap. 88 li jaqra hekk:

“izda meta jinhareg avviz ghall-ftehim taht din l-Ordinanza, u l-persuna li jkollha jedd ghall-kumpens tkun ghazlet li ma taccettax il prezz offrut fl-avviz, imghax semplici bir-rata ta' hamsa fil-mija fis-sena ghandu jibqa' ghaddej fuq il-valur tal-art mahdum skont l-lskeda 3 u ghaz-zmien hemm indikat favur kull min ghandu jedd ghall-kumpens dwarxi art miksuba bix-xiri assolut taghha taht din l-ordinanza.”;

3.4 Illi Skeda 3 hawn imsemmija tipprovdi gha mghax b' rata ta' 5% applikata fuq l-ammont rapprezentanti l-medja bejn valur tal-art iffissat fl-avviz ghal ftehim u valur tal-art iffissat mill-Bord tal-Arbitragg dwar Artijiet. Dan ammont ghandu imbaghad jigi immultiplikata bl-ammont ta' snin li jkunu ghaddew bejn id-data tad Dikjarazzjoni tal-President u d-data tal-kuntratt tax-xiri assolut;

3.5 Illi darba dan mghax jigi komputat kif trid ligi, ma jistax imbaghad wiehed jinvoka mghax ta' 8% addizjonalment.

3.6 Illi għaldagstant il-Bord huwa tenut jimxi in lineja mas-suespost u mhux bir- rispett kollu kif qed jissuggerixxi r rikorrent;

4 Ili għalhekk Awtorita' esponenti qieghda titlob bir rispett lil dan l Onorabbli Bord sabiex:

4.1 Jiddikjara fl-ewwel lok li kwalunkwe imghax dovut ghandu jkun limitat ghal dak ravvizat fit-tielet Skeda ta l-Artikolu 12(3) tal-Kap. 88, ekwivalenti ghal 5% ta l-ammont rapprezentanti l-medja bejn il-valur tal-art iffissat fl-avviz ghal ftehim u l-valur tal-art iffissat mill-Bord. Dan l-ammont ghandu jigi immultiplikat bl-ammont ta' snin li jkunu għaddew bejn id-data tad-Dikjarazzjoni tal-President u d-data tat- trasferiment tat- titolu b'xiri assolut, ossija d-data tal-kuntratt liema kuntratt għadu se jsehh;

4.2 Jiddikjara in oltre li imghax ta' 8% reklamati mir rikorrenti mhuwiex dovut.

Ra illi fil-21 ta' Novembru 2017 il-Bord appuntah għat-trattazzjoni tal-partijiet għal-31 ta' Jannar 2018.

Ra illi fit 22 ta' Novembru 2017 l-Awtorita ippresentat Nota ta' Kjarifika fejn qalet is-segwent:

3.1 Illi preliminarjament huwa ferm importanti li wiehed jifhem x'kienu r-ramifikazzjonijiet konsegwenti minn 'avviz għall-ftehim' jew 'notice to treat' qabel dahlu fis-sehh emendi ta' l-2002;

3.2 Illi fil-fatt, qabel ma gew introdotti dawn emendi ta' l-2002, fl-ewwel lok kien mehtieg avviz għall-ftehim li kellu jigi notifikat lis-sid b'att gudizzjarju u li jkun fih l ammont tal-kumpens migjub fl-istima mdahhla ma stess avviz. (Ara l-Artikolu 12 (1) tal-Kap 88 qabel emendi ta' 2002). Imbagħad dak il-ftehim ried jigi esekwit b'kuntratt ta' trasferiment, f'liema punt ix-xiri assolut tal-art ikun gie trasferit lill-Gvern ta' Malta;

3.3 Illi bl-emendi tal-2002 il-kuncett ta' avviz għall-ftehim jew notice to treat segwit b'kuntratt biex art tigi trasferita gvern gie abbandunat u invece 'hekk kif kienet issir id-Dikjarazzjoni mill-President skont l-Ordinanza li xi art għandha tkun akkwistata bix-xiri assolut tagħha, il-proprietà assoluta ta' dik l-art li dwarha tkun tirreferixxi d-dikjarazzjoni kellha mingħajr ebda assikurazzjoni jew formalità oħra, tkun trasferita lejn u tkun akkwistata mil-awtorità kompetenti libera u franka minn kull piz, ipoteka jew privilegg u bi-pertinenzi kollha tagħha" (L-Artikolu 22 (8) ta Kap 88). Bis-saħha ta' dan l-Artikolu id-data tat-trasferiment tat-titolu b' xiri assolut il-Gvern ta Malta bdiēt allura tikkoincidi mad-data tad-Dikjarazzjoni tal President.

3.4 Illi allura tibqa kwestjoni kif għandu jinhadem l-imghax fuq il-kumpens dovut – it-twegiba insibuha fl-Artikolu 12 (3) tal-Kap 88 (ta' wara l-emendi tal-2002). Dan l-artikolu filfatti jahseb għal zewg sitwazzjonijiet - fejn ikun inhareg 'avviz għall ftehim' taht Ordinanza' u fejn le;

3.5 Illi meta ma jkunx inhareg avviz għall-ftehim taht l-Ordinanza essenzialment it-trasferimenti kollha li saru permezz ta' Dikjarazzjoni tal- President mahruga wara l-2002 - l-Artikolu 12(3) irid li l-imghax jinhadem hekk kif gej:

"3. Bla pregudizzju għad-disposizzjonijiet tal-artikolu 22 mghax semplici bir-rata ta' hamsa fil-mija fis-sena għandu jibqa' għaddej fuq il-valur tal-art mahdum skont l-lskeda 2 u zmien hemm indikat favur kul min għandu jedd

ghall-kumpens dwar xi art miksuba bix-xiri assolut taghha taht din l-Ordinanza."

3.6 Illi minn dan il-bran jikkonsewgi li meta ma jkunx inhareg avviz ghall-ftehim l-imghax ghandu jinhadem skont skeda 2.

Din imsemmija skeda tipprovdi s-segwenti: $((A + B) / 2) \times (5/100) \times (C/365)$

"A" hu valur tal-art fil-mument li ttiehed pussess fiziku taghha awtorita kompetenti;

"B" hu l-valur tal-art fid-data meta t-titolu b'xiri assolut tal-art gie trasferit lil Gvern ta' Malta, allura il-valur fid-data tad-Dikjarazzjoni tal-President (Ara 4.3 supra)

"C" hu n-numru ta' granet li ghaddew bejn id-data ta' "A" u dik ta' "B".

4. Illi applikati dawn il-principji ghall-kaz in disamina jirrizulta dan li gej:

5.1 Illi f'dan il-kaz id-data meta l-art ittiehed il-pussess fiziku taghha mill-awtorita kompetenti hi s-sena 2008;

5.2 Illi f'dan il-kaz ma inhareg ebda avviz ghall-ftehim izda ix-xiri assolut tal-art gie trasferit lill-Gvern ta' Malta mad-data tad-Dikjarazzjoni tal-President li harget wara l-emendi ta' l-2002;

5.3 Illi fil-fatt, id-data tad-Dikjarazzjoni mill-President skont l-Ordinanza, ossija d-data meta t-titolu b'xiri assolut tal-art gie trasferit lill-Gvern ta' Malta kif irid l-Artikolu 22 (8) tal-Kap 88 hi s-sena 2008;

5.4 Illi biex wiehed jasal ghall-imghax dovut, wiehed ghalhekk ghandu japplika l-formola li nsibu fl-lskeda 2 tal-Kap 88, cioe' $((A+B) / 2) \times (5 / 100) \times L (C/365)$

"A" hu l-valur tal-art fil-mument li ttiehed il-pussess fiziku taghha awtorita kompetenti dan il kaz fis-sena 2008

"B" hu l-valur tal-art fid-data meta t-titolu b xiri assolut tal-art gie trasferit Gvern ta' Malta allura id-data tad-Dikjarazzjoni tal-President f'dan il-kaz fis-sena 2008 (Ara 4.3 supra)

"C" hu n-numru ta' granet li ghaddew bejn id-data ta' "A" u dik ta' "B"

5.5 Illi l-mghax dovut irid allura jinhadem abbazi ta' dak hawn fuq citat.

5.6 Illi darba dan l-mghax jigi komputat kif trid il-ligi, ma jistax imbaghad wiehed jinvoka imghax addizzjonali mhux specifikatament kontemplat fil-ligi;

6 Illi ghalhekk Awtorita' esponenti qieghda titlob bir-rispett lil dan l-Onorabbli Bord sabiex:

6.1 Jiddikjara fl-ewwel lok li kwalunkwe imghax dovut ghandu jkun mahdum kif sovrani indikat;

6.2 Jiddikjara in oltre li kwalunke imghax mhux mahsub kif hawn fuq indikat ma jista' qatt ikun dovut.

Sema t-trattazzjoni ta' l-abbli difensuri tal-partijiet illi saret fil-31 ta' Jannar 2018, wara liema data il-kawza giet differita ghall-digriet.

Ikkunsidra

Jirrizulta, mhux kkontestat, illi b'Dikjarazzjoni tal-President ta' Malta u ppubblikata permezz ta' Avviz Nru 426 fil-Gazzetta tal-Gvern tas-26 ta' Mejju 2008, giet dikjarat illi l-art gewwa Haz-Zabbar meritu tal-kawza deciza fis-7 ta' Novembru 2012 kienet mehtiega ghal skop pubbliku u ghalhekk kienet ser tinx tara b'xiri assolut ghall-kumpens ta' tmienja u ghoxrin elf, tmien mija u erbgha u tmenin Euro (€28,884).

Jirrizulta illi, eventwalment, permezz ta' sentenza datata 7 ta' Novembru 2012 u kkonfermata fl-Appell fis 26 ta' Mejju 2017, il-kumpens xieraq ghax-xiri assolut tal-art gie stabbili fl-ammont ta' €20,235 ghal nofs indiviz oltre l-imghax legali skond il-Ligi.

Ikkunsidra

Jirrizulta illi l-kwistjoni regghet ingiebet quddiem dana il-Bord, peress illi l-partijiet ma qablux dwar kif ghandu jithaddem l-imghax fuq il-kumpens kkalkulat mill-Bord.

Jirrizulta, di fatti, illi r-rikorrent qieghed jikkontendi illi l-imghax ghandu jibqa ghaddej sa dakinhar illi jsir il-pubblikazzjoni tal-kuntratt, filwaqt illi l-intimat jikkontendi illi l-imghax ghandu jieqaf hekk kif issir id-Dikjarazzjoni tal-President ta' Malta.

Jirrizulta illi dina l-kwistjoni tolqot proceduri illi nbdew taht l-Kap 88, ossija l-Ordinanza dwar l-Akkwist ta' Artijiet ghal-Skopijiet Pubblici, liema Kap illum il-gurnata gie revokat u rimpjazzat bil-Kap 573, u ghalhekk l-ezami illi ser ikollha taghmel il-Qorti hija wahda storika sabiex jigi stabbilit il-hsieb tal-Legislatur wara l-emendi li dwarhom il-partijiet mhux qed jaqblu, u dana ta' Ligi illum defunta.

Ikkunsidra

Is-sitwazzjoni dwar il-posizzjoni tal-imghax fil-Kap 88, illum abolit, kien dak stabbilit bl-Att XI tal-2002, fejn, fost affarjiet ohra, kien gie abolit il-kuncett tal-*“Avviz ghall-Ftehim”*, kif ukoll dak sussegwenti, kif stabbilit bl-Att I tal-2006 u Att III tal-2006.

L-Att XI tal-2002 kien gie diskuss fid-dettall, fil-laqgha Nru 148 u 149 tal-Kumitat Permanenti ghall-Kunsiderazzjoni ta' Abbozzi ta' Ligi illi nzammu rispettivament fis-17 u 19 ta' Gunju 2002

L-Att Nru I tal-2006, li sussegwentement emenda, fost affarjiet ohra, l-Artikolu 12 (3) tal-Kap 88, kien gie diskuss fid-dettall meta l-Kamra tar-Rappresentanti ddiskutietu fl-laqghat Plenarja taghha Nri 335 u 336 li nzammew fis-7 ta' Dicembru 2005 u fit-12 ta' Dicembru 2005 rispettivament, kif ukoll fil-laqgha Nru 65 tal-Kumitat Permanenti ghall-Kunsiderazzjoni ta' Abbozzi ta' Ligi illi nzammet fis-16 ta' Jannar 2006.

L-Att Nru III tal-2006, illi ghamel emendi għall-zbalji u nuqqasijiet li kien hemm u fl-Att Nru I tal-2006, gie diskuss fil-qasir fil-laqgħa Nru 67 tal-Kumitati Permanenti għall-Kunsiderazzjoni ta' Abbozzi ta' Ligi, illi saret fl-Erbgħa, 22 ta' Marzu, 2006.

Ikkunsidra

Meta kienu qed jiddiskutu l-abbozz illi wassal għall-**Att Nru XI tal-2002**, Dr Tonio Borg, illi kien qieghed jipprezenta l-abbozz ta' ligi fil-**Kumitat Permanenti għall-Kunsiderazzjoni ta' Abbozzi ta' Ligijiet** kellu dan x'għid fis-seduta tas-17 ta' Gunju 2002, dwar is-sistema l-gdida illi kienu ser jimplimentaw:

Jiġifieri hawnhekk il-gvern se jieħu l-vantaġġ li se nsemmi imma se jieħu dan l-iżvantaġġ li bilfors kellna nagħmluh, li ma jistax joħroġ id-dikjarazzjoni tal-President jekk ma jkollux f'idejha il-flus ta' kemm hu jidhirlu li huma dovuti. Dawk il-flus li jinħarġu għar-rigward ta' proprjeta` aktar milli għar-rigward ta' persuna – jiġifieri jekk għandek plot, se niddeposita somma għar-rigward tagħha, hi ta' min hi - is-sidien ikunu jistgħu jirtiraw dik is-somma u fl-istess waqt jattakkaw u jikkontestaw li jridu somma ikbar.

Jiġifieri aħna m'aħniex se ngħidulhom li biex jirtiraw il-flus, iridu jirtirawhom a saldu, kif ngħidu aħna l-avukati, jiġifieri mhux in full and final settlement, naturalment iridu jipprovaw lid-dipartiment li huma ntitolati għal dawk il-flus u jistgħu jedhduhom – naturalment bl-interessi wkoll - u jmorru quddiem il-land arbitration board. Anzi għall-ewwel darba l-kawża mhux se issir iktar mill-ministeru ta' l-artijiet imma l-individwu stess ikun jista' imur hu quddiem il-land arbitration board. B'hekk innaqsu dik il-kritika ġustifikata, fl-opinjoni tiegħi, li l-gvern jista' idum biex imur quddiem il-land arbitration board.

Issa hemm ċerti termini li jridu jiġu osservati u allura l-individwu stess li ma jaqbilx mas-somma li se tiġi depożitata fil-kont bankarju, jista' imur hu stess quddiem il-Land Arbitration Board. Il-vantaġġ però`li se jieħu l-gvern hu li fil-mument li jpoġġi l-flus ġewwa l-kont bankarju, jsir is-sid ta' dik il-proprjeta` u dan jagħmlu mingħajr kuntratt billi jirreġistra dik l-art fir-reġistru ta' l-artijiet u kwalunkwe piż li jista' ikun hemm fuq dik l-art jiġi eliminat ukoll.

*Nixtieq ngħid li tant jgħaddi żmien bejn il-ħruġ tad-dikjarazzjoni tal-President u l-hlas, li l-interessi li jkollna nħallsu jkun akbar mill-kapital, anzi jkun hemm każijiet fejn dawn ikunu akbar mis-somma li tkun dovuta. **Dan issa se jispiċċa għax fl-abbozz hemm indikat li l-flus iridu jmorru in an interest bearer account, qed ngħidu li se nzommu r-rata tal-lum, li hija ta' 5%, li din tista' tiġi aġġustata kemm-il darba l-Land Arbitration Board jagħtik aktar u allura tkun trid tinhadem fuq is-somma shiha u mhux fuq is-somma li jkun offrielek il-gvern u sadanittant fuq is-somma oriġinali jkun għaddejnin l-interessi.***

Il-Bord josserva illi huwa ta' rilevanza kbira huwa dak illi jgħid Dr Tonio Borg dwar l-kumpens u imgħax stabbiliti fl-Artikolu 22 (2) tal-Kap 88, meta huwa jgħid is-segwenti:

Mela artikolu 22 (1) tibqa' kif inhi, f'artikolu 22(2) qed ngħidu kemm se jkun flus kif ukoll is-site plan, fi żmien hmistax-il ġurnata jridu jitpoġġew il-flus f'kont bankarju li

jrendi l-interessi, lil min irid 5% se naghtuh u dawn ikunu mill-mument li tohroġ id-dikjarazzjoni tal-President sa meta l-kumpens jithallas u l-imghax jithallas mhux fuq l-ammont li jiddeċiedi l-Lands Department imma mill-ammont li jiġi deċiż mill-Lands Arbitration Board, retroattiva, jiġifieri jekk minn Lm100 jagħmilha Lm1,000, jien inhallas 5% fuq il-Lm1,000, retroattiva mid-dikjarazzjoni tal-President sas-sentenza.

Ikkunsidra

Wara illi l-Att Nru XI tal-2002 gie approvat mill-Kamra tar-Rappresentanti u eventwalment dahal fis-sehh fil 5 ta' Marzu 2003, qamu varji diffikultajiet ohra li wasslu sabiex jiġi ppresentat Abbozz Nru 58 li eventwalment sal **Att Nru 1 tal-2006**.

Fis-7 ta' Dicembru 2005, hekk kif Dr Tonio Borg, dak iz-zmien Vici Prim Ministru u Ministru tal-Ġustizzja u l-Intern, kien qieghed jagħmel l-introduzzjoni tiegħu fil-Kamra tar-Rappresentanti għall-Att illi eventwalment saret Att Nru 1 tal-2006, kellu dan xi jghid dwar is-sitwazzjoni illi kien hemm qabel l-Att Nru 1:

Bl-emendi li ntroduċejna fl-2002 konna għidna li se nagħmlu sistema ġdida billi għall-futur tispicċa n-notice to treat pero' fid-Dikjarazzjoni tal-President irid ikun hemm indikat l-ammont ta' kumpens li l-Lands jidhirlu li għandu jithallas u dawk il-flus iridu jiġu depożitati f'isem dik l-art f'kont bankarju. Fil-fatt hemm arrangament bejn il-lands u wieħed mill-banek f'Malta li jzomm dawk il-flus li jirrendu l-interessi fuqhom. Malli jiġri hekk allura jispiċċa l-bżonn ta' avviż għall-ftehim u tispicċa l-problema li l-valur ikompli jogħla għax ma tafx min huma s-sidien. Fl-istess hin m'għadx hemm is-sitwazzjoni fejn jekk l-individwu ma jaċċettax il-kumpens tal-gvern irid imur il-qorti u sadanittant ma jieħu xejn. Is-sid jista' jieħu l-flus li hemm depożitati fil-bank u jikkontesta l-qorti li għandu dritt għal iktar. Hafna nies jaċċettaw dak li joffri l-gvern imma hemm min ma jaċċettax, u issa lil ma jaċċettax mhux se nagħmlulu bħal qabel, jiġifieri qisna qed inpoġġulu karrotta u ngħidulu li jekk ma jaċċettax kemm nagħtuh allura ma jieħu xejn. Forsi hawn min jistaqsi: Allura l-gvern m'għandux vantaġġ? B'din is-sistema l-ġdida l-gvern kellu l-vantaġġ li jiffriża l-proprjeta' għax malli tohroġ id-dikjarazzjoni tal-President jiġi ffrizat il-valur tal-proprjeta'.

....

Bl-emendi ta' l-2002 li ġew fis-sehh fil-5 ta' Marzu 2003 lanqas jista' johroġ l-avviż għall-ftehim u allura l-valur ta' dik il-proprjeta' jibqa tiela'. Għalhekk fl-ewwel emenda li qed nagħmlu se ngħidu li fejn harġet dikjarazzjoni tal-President qabel il-5 ta' Marzu 2003 - jiġifieri qabel ma daħlu fis-sehh l-emendi l-ġodda fejn neħhejna l-avviż għall-ftehim - se niffriżaw il-valur tal-proprjeta' għall-valur ta' l-1 ta' Jannar 2005, mingħajr preġudizzji għall-interessi bil-5% li hemm provduti f'artiklu 12 ta' l-Ordinanza. Jiġifieri jekk proprjeta' ttieħdet fl-1995, għadha ma harġitx in-notice to treat u dik il-persuna għadha ma thallsitx, allura l-valur se jiġi ffrizat għal dak ta' l-1 ta' Jannar 2005 u jgħaddu l-interessi ta' 5% mill-mument ta' meta ttieħdet il-proprjeta' għax skond il-liġi l-mument li l-lands department jieħu in konsiderazzjoni m'huwiex dak meta harġet id-dikjarazzjoni tal-President imma fil-mument li dahal il-gvern ġewwa l-post.

Dwar is-sitwazzjoni tal-imghaxijiet, l-istess Dr Borg kellu dan x'jghid:

Jiena naħseb li huwa ġust li jsir hekk anke għax illum l-interessi ta' 5% huma interessi tajbin għal min jaf x'qed jigris fis-swieq finanzjarji f'Malta u barra minn Malta u mill-banda l-oħra se nevitaw il-ħtieġa ta' avviż għall-ftehim. Issa jista' jkun hemm xi hadd li jistaqsi jekk huwiex fair li niffriżaw il-proprjeta' mingħajr ma nakkwistawha.

....

Mr Speaker, nixtieq issa niġi lura għall-argument jekk huwiex fair li qed tiffriża l-proprjeta' u m'initx qed thallas. Kif kienet il-liġi fl-antik kien possibbli li toħroġ notice to treat, tiffriża l-proprjeta', imbagħad thallas għaxar snin wara. Li qed nagħmlu hawnhekk huwa li qed inneħhu l-ħtieġa tal-gvern li joħroġ notice to treat - u dik neħhejniha fl-2002 - pero' se niffriżaw il-proprjeta' u dan l-iffriżar jintitolak għal interessi ta' 5% minn issa 'l quddiem.

Dan qed nagħmluh fl-interess pubbliku biex ma jkollniex emoraġġi tal-finanzi tal-gvern u sabiex inħarsu l-interessi tas-soċjeta'. Wara kollox hawn min mar tajjeb bl-esproprijazzjonijiet għax illum qed jithallas 5% interessi, li diġa' huwa ammont tajjeb, u ġieli qed inħallsu bil-prezzijiet tal-lum dak li ħadna għaxar snin ilu.

Fid-diskors ta' l-eghluq illi għamel l-istess Dr Tonio Borg fil-Kamra tar-Rappresentanti, din id-darba fis-seduta tat-12 ta' Dicembru 2005, Dr Borg, illi kien qiegħed jippilota dana l-Att, kellu dan xi jghid dwar is-sitwazzjoni vigenti qabel l-introduzzjoni tal-Att XI tal-2002 kif kien jinhadem l-imghax:

Il-gvern, b'mod amministrattiv, kien iħallas u għadu jħallas sal-lum 5% fuq il-kumpens mid-data li tkun ħarġet id-dikjarazzjoni tal-president sal-mument li jsir il-kuntratt u l-kumpens jithallas. Fl-2002 konna għamilna provvedimenti fil-liġi fejn il-kwestjoni ta' l-interessi jew tad-danni għall-okkupazzjoni ma baqgħetx tithallas b'mod amministrattiv biss, imma ddaħħlet klawsola fil-liġi fejn simple interest of 5% għandu jithallas fuq il-kumpens. Issa dawn il-5% se jiġu kkalkolati fuq is-somma tal-kumpens dovut fil-mument li ttieħdet il-proprjeta'? Se jiġu kkalkolati fuq l-ammont tal-kumpens dovut minn meta tkun ħarġet in-notice to treat u ġie ffrizat il-valur tal-proprjeta' jew inkella se jiġu kkalkolati meta se tagħmel il-kuntratt?

Sur President, qiegħed ngħid hekk għaliex jista' jkun li sadanittant laħqu għaddew għaxar snin minn fuq dik il-proprjeta' u dak li qabel kien iqum Lm10,000, illum se jkollok thallas Lm20,000 tiegħu. Mela l-5% fuq liema ammont se jithallsu? Se jithallsu għal għaxar snin fuq Lm10,000, fejn jista' jkun li s-sid jghid li dan m'huwiex ġust minħabba li l-lum il-proprjeta' tiegħu ġiet tqum Lm20,000, jew inkella se jithallsu 5% b'lura għal għaxar snin fuq Lm20,000, fejn wieħed jista' jargumenta wkoll li għaxar snin ilu dik il-propjeta' ma kenitx tqum dak l-ammont?

Għalhekk naħseb li tkun xi haġa tajba li wara li ngħaddu mill-istadju tas-second reading u niġu għall-istadju ta' kumitat, neżaminaw il-possibilita' li noħolqu formola ġusta kemm għall-individwu kif ukoll għall-gvern. B'hekk la l-individwu ma jithallas bl-ammont il-baxx u lanqas il-gvern ma jħallas l-interessi fuq l-ammont għoli. Għalhekk irridu nipprovaw insibu t-triq tan-nofs li biha dawn l-interessi jithallsu, pero' ma jithallsux aktar milli suppost.

Anke għaliex li thallas interessi ta' 5% fuq l-ammont tal-lum retroattivament għal 20 jew 30 sena ilu, se jrendi investiment tajjeb ħafna. Kwazi kwazi dak li jkun, jibda

jirringrazzja lill-Bambin li ma ħallsuhx dakinhar għaliex illum il-gurnata huwa diffiċli li ssib investment, ħlief fix-shares, li jagħtik return ta' aktar minn 5%.

Waqt id-diskussjoni li saret fil-laqgħa Nru 65 tal-Kumitat Permanenti għall-Kunsiderazzjoni ta' Abbozzi ta' Ligi illi nzammet fis-16 ta' Jannar 2006 in konnessjoni mal-emenda illi dahhlet l-Artikolu 12 (3) flimkien ma' l-ewwel proviso li kien hemm qabel ma gie abolit l-Kap 88 recentement, Dr Tonio Borg qal is-segwent meta kien qed jispjega l-hsieb wara tali Artikolu 12 (3):

Infakkar lill-kumitat li f'dik il-ligi konna neħhejna n-notice to treat. Issa n-notice to treat spiċċat u baqgħet teżisti biss għan-notice to treat li laħqu ħarġu. Għal dawk li ma ħarġux biddilna s-sistema kompletament u għedna li ma joħorġux iktar notice to treat u malli l-gvern jesproprja, awtomatikament jakkwista l-proprjeta' u jrid ipogġi l-flus bilfors go kont bankarju. Jigifieri illum lanqas tista' tesproprja jekk ma tpoġġix il-flus go kont bankarju. B'dan il-mod qed nevitaw il-problema li nqalgħet gvern wara ieħor li kulhadd jieħu mbaġħad naraw wara. Fin-nota marginali pero' baqgħet tidher x'għandu jkun fih l-avviż għall-ftehim li illum m'għadux jeżisti u issa qed nemendawha biex tkun tirrifletti l-kontenut ta' l-artiklu.

Issa magħha pero' se nżidu emenda li tolqot l-imghaxijiet. Sal-lum fl-artiklu 12, subartiklu 3, li kien gie ntrodott fl-2002 ukoll, għedna li l-gvern huwa obligat li jhallas dak li konna ngħidulu 'damages for occupation' ħalli jhallas l-individwu mhux biss ta' l-art, imma tal-fatt li għal żmien twil hu kien jokkupa dik l-art u ma ħallsux. Issa din qabel l-2002 ma kenitx fil-ligi imma kienet Prattika amminstrattiva. Jigifieri d-dipartiment mingħajr ma kien obligat li jagħmel hekk bil-ligi, kien iħallas 5% fuq il-kumpens dovut għal kull sena li l-gvern kien fil-pussess ta' dik l-art. Mela per eżempju, jekk jien l-art ħadtha fl-1990 u għaxar snin wara ħallastek Lm20,000 tagħha, inħallsek Lm20,000 u 5% fuq l-Lm20,000 għal għaxar snin. Dik kienet il-prattika amministrattiva. Fl-2002 għedna is it fair li jista' jiġi ministru ieħor u jaqbad u jgħid li minn għada spiċċat ma nħallsu xejn? Minħabba f'hekk allura daħħalna subartiklu għid li kien jgħid hekk:

“Simple interest at the rate of five per centum per annum shall accrue on a daily basis in favour of any person having a right to compensation in respect of any land acquired by the absolute purchase thereof under this Ordinance, from the date of Declaration of the President up to the date when the compensation is paid or deposited in accordance with article 22. The interest due shall accrue on the amount of compensation as established in accordance with this Ordinance.”

Il-problema li qamet hi li eja nassumu li meta ħadniha, l-art kienet tqum Lm10,000, u għaddew għaxar snin u issa dik l-art giet tqum Lm20,000. Huwa ġust li l-gvern iħallas 5% fuq l-Lm20,000 għal għaxar snin meta f'ċertu żmien l-art ma kenitx tqum Lm20,000? Li jien inħallsek bil-prezz tal-lum u mhux bil-prezz ta' meta ħadthielek, tagħmel sens, imma li jien inħallas l-interessi wkoll retroattivament b'lura bil-valur tal-lum ma tagħmilx sens.

Li qegħdin nipproponu huma żewġ affarijiet. Fejn laħqet ħarġet in-notice to treat u stabbiliet u ffrizat il-prezz, dak inħallsu 5% fuq il-valur fin-notice to treat. Fejn ma ħarġitx in-notice to treat kif huma l-magġoranza ta' l-expropriations - u ma ħarġitx in-notice to treat għaliex id-dipartiment ma kienx jaf lis-sidien min huma, u issa dik

solvejniha bis-sistema l-ġdida - niehdu l-valur ta' meta l-gvern hadha, niehdu wkoll il-valur tal-lum, għaliex ladarba ma hargitx in-notice to treat il-valur se jogħla, u nagħmlu division by two. Mela fil-każ li semmejt jekk kienet tqum Lm10,000 u llum giet tqum Lm20,000, nagħtuk 5% għal għaxar snin fuq Lm15,000. Jien naħseb li dan huwa mod fair. L-ideali hu li kieku tagħmel il-valur kull sena għal għaxar snin u taħdimha bil-5% fuq kull darba u tohrog average tagħmel division by ten imma din tant tirrikjedi xogħol, u tant tirrikjedi spejjeż, li speċjalment meta wieħed iqis li sa' l-2002 lanqas provvediment legali ma kien hemm fuq l-interessi, naħseb li hija sistema ġusta li naqbd u ngħidu division by two.

Ikkunsidra

Jirrizulta illi fl-1 ta' Frar 2006, il-Bill 58 giet approvata mill-Kamra tar-Rappresentanti u eventwalment ippubblikata bhala Att 1 tal-2006.

Jirrizulta, madanakollu, illi l-Att 1 tal-2006 kellu xi zbalji fih u għalhekk, fil-Laqgħa Nru 67 tal-Kumitati Permanenti għall-Kunsiderazzjoni ta' Abbozzi ta' Ligi, illi saret fl-Erbgħa, 22 ta' Marzu, 2006, waqt illi kienu qed jiddiskutu l-Ligi sabiex tirtatifika l-Konvenzjoni ta' Ruma tal-1980 fuq obligazzjonijiet kuntrattwali, li eventwalment sar **Att III tal-2006**, il-Gvern introduca it-tieni proviso illi kien hemm fl-Artikolu 12 (3) kif ukoll emenda l-Iskeda 2 u zied l-Iskeda 3.

Fid-diskussjoni qasira illi kien hemm dwar tali emendi, Dr Carmelo Mifsud Bonnici, dak iz-zmien Segretarju Parlamentari fil-Ministeru tal-Gustizzja u Intern, kellu dan xi jghid:

Mr. Chairman, kif taf li aħna fil-bidu tas-sena għaddejna l-ligi minn dan il-kumitat dwar akkwist ta' artijiet għal skopijiet pubbliċi. Minn dak inhar skoprejna li għamilna xi zbalji li se nikkoregħom issa billi ndaħħluhom bhala klawnsoli godda f'dan l-abbozz.

Fl-ewwel f'artiklu partikolari daħħalna l-kelma "qliegħ" meta kellna ndaħħlu l-kelma "dħul", imbagħad il-formola kif tinħadem giet $A - B$ over 2 mentri, kif kienet oriġinarjament kellha tkun $A + B$ over 2.

Issa rrizulta wkoll li bi svista m'għamilniex ukoll l-istess tip ta' formola għall-każ fejn fis-subartiklu 3 ta' l-artiklu 12 kellu jidhol is-segventi proviso li jghid hekk:

"Izda meta jinħareg Avviż għall-Ftehim taħt din l-Ordinanza, u l-persuna li jkollha jedd għall-kumpens tkun għazlet li ma taċċettax il-prezz offrut fl-avviż, imgħax sempliċi bir-rata ta' hamsa fil-mija fis-sena għandu jibqa' għaddej fuq il-valur ta' l-art maħdum skond Skeda 3 li tinsab f'din l-Ordinanza u għaz-żmien hemm indikat favur kull min għandu jekk għall-kumpens dwar xi art miksuba bix-xiri assolut tagħha taħt din l-Ordinanza.

Din qed nagħmluha għax, kif giet, kienu se jiġu penalizzati dawk in-nies li joħrogħilhom l-avviż u l-avviż ma jaċċettawhx u allura kif għamilniha ma jiddikorrax imgħax a favur tagħhom. Issa hawnhekk qegħdin ngħidu li jiddikorri imgħax bil-5% mod normali, imbagħad daħħalna l-formola fejn minflok A u B għamilna P u Q u flok C għamilna R , jiġifieri għandek l-istess forum ta' mekkanizmu jaħdmu għaliha.

Ikkunsidra

Mill-qari ta' tali diskussjonijiet, jidher illi l-Gvern tal-gurnata, sa minn meta kien qieghed jimplementa l-Att XI tas-sena 2002, fehem illi kien hemm prassi amministrattiva illi jithallas imghax ta' hamsa fil-mija (5%), li kien jigi kkalkolat mid-data illi l-Gvern jiehu pussess tal-art sad-data tal-kuntratt finali, prassi dettata kemm mis-sens komun u minn element ta' gustizzja fil-prattika.

Minn tali qari jirrizulta wkoll illi l-Gvern, fl-2002, kien fehem illi l-imghax tal-hamsa fil-mija kellu jiddekorri mhux biss sa meta ssir id-Dikjarazzjoni tal-President, izda kellu jibqa ghaddej sakemm ikun hemm decizjoni tal-Bord.

Dana jirrizulta bl-aktar mod car fi kliem il-legislatur fis-17 ta' Gunju 2002 meta Dr Tonio Borg qal dawn il-kliem:

f'artikolu 22(2) qed nghidu kemm se jkunu flus kif ukoll is-site plan, fi żmien hmistax-il gurnata jridu jitpoġġew il-flus f'kont bankarju li jrendi l-interessi, lil min irid 5% se nagħtuh u dawn ikunu mill-mument li toħroġ id-dikjarazzjoni tal-President sa meta l-kumpens jithallas u l-imghax jithallas mhux fuq l-ammont li jiddeċiedi l-Lands Department imma mill-ammont li jigi deċiż mill-Lands Arbitration Board, retroattiva, jigi f'ierri jekk minn Lm100 jagħmilha Lm1,000, jien inhallas 5% fuq il-Lm1,000, retroattiva mid-dikjarazzjoni tal-President sas-sentenza.

Finalment, mill-qari ta' tali diskussjonijiet, jirrizulta illi l-Gvern tal-gurnata kien ha hsieb illi jirriduci l-impatt tal-imghax gravanti fuqu illi kellu jhallas minn dakinhar illi ssir id-Dikjarazzjoni tal-President ta' Malta sa meta eventwalment jithallas l-ammont dovut billi, huwa stess, jiddeposita l-flus go kont bankarju bil-ghan illi s-somma minnu gia offruta tkun tista trendi imghax li eventwalment jintradd lis-sid meta jiehu tali flejjes.

Dana jirrizulta bl-aktar mod car fi kliem il-legislatur meta ried jevita illi l-Gvern jhallas imghax meta, waqt id-Diskussjoni fil-Kamra tar-Rappresentanti illi sar fis-7 ta' Dicembru 2005, intqal is-segwenti dwar is-sistema implimentata fis-sena 2002:

Bl-emendi li ntroduċejna fl-2002 konna għidna li se nagħmlu sistema ġdida billi għall-futur tispicċa n-notice to treat pero' fid-dikjarazzjoni tal-President irid ikun hemm indikat l-ammont ta' kumpens li l-lands jidhirlu li għandu jithallas u dawk il-flus iridu jigu depożitati f'isem dik l-art f'kont bankarju. Fil-fatt hemm arrangament bejn il-lands u wiehed mill-banek f'Malta li jzomm dawk il-flus li jirrendu l-interessi fuqhom

Għalhekk, ma għandu jkun hemm ebda dubju illi l-hsieb tal-Legislatur, meta għamel l-Att XI tas-sena 2002 u l-atti sussegwenti Att I u Att III tas-sena 2006, kien illi l-imghax jithallas lis-sid bil-percentagg ta' hames fil-mija sakemm isir il-hlas effettiv wara decizjoni tal-Bord u mhux sa dakinhar tad-Dikjarazzjoni tal-President ta' Malta.

Ikkunsidra

Il-Bord, f'dana l-istadju, jagħmel referenza għas-sentenza tal-Prim Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali), deciza fit-23 ta' Mejju 2016, Rik Nru 25/2004 JPG fl-ismijiet '**Emidio u Catherine konjugi Azzopardi et vs Kummissarju tal-Artijiet et**', u kkonfermata mill-Qorti Kostituzzjonali fil 25 ta' Novembru 2016.

Jirrizulta illi, fil-kaz odjern, ir-rikorrent kien thallas imghax mid-data tat-tehid ta' l-art sad-data tal-kuntratt u mhux id-data tad-Dikjarazzjoni tal-President ta' Malta kif tikkontendi l-Awtorita fil-kaz odjern, izda, f'dak il-kaz, ir-rikorrent kien qiegħed jikkontendi li peress li, a tenur tal-Iskeda 2 tal-Kap 88, l-imghax kellu jithaddem fuq l-*'average'* tal-valur stabbilit meta ttiehed il-pussess w il-valur stabbilit mill-Bord, huwa kien attwalment qed jingħata imghax anqas minn dak illi kellu dritt għalih stante illi

Il-Qorti tal-Prim Istanza, dwar l-argument illi r-rikorrent kien ser jithallas sad-data tal-kuntratt fuq l-*'average'* kif fuq spjegat, kellha dan xi tgħid:

Il-Qorti tifhem illi qabel id-dhul tal-ligi lamentata, cioe' qabel 2006 il-prassi kienet illi l-Gvern jakkorda imghax ta' 5% fuq il-valur stmat mill-Bord u dana 'l għaliex dawn kienu l-interessi mogħtija mill-banek f'Malta fuq semplici saving accounts.

Ir-realta' bankarja illum il-gurnata hija radikalment diversa u saving accounts ordinarji fil-banek ta' Malta jippercepixxu 0.03% sa 0.18% f'interssi, u dawn l-interessi baxxi ilhom in-norma għal diversi snin. Din hija realta' finanzjara mhux biss għal Malta izda hija realta' internazzjonali. Għalhekk il-Qorti tifhem li fl-assenza tal-emendi ta' 2006, ir-rikorrenti ma tantx kienu ser jippercepixxu minn "interessi" fuq il-valur tal-art stmat.

*Illi apparti dana kollu, l-Qorti tqis illi l-fattur l-aktar kardinali għar-ricerka tal-quantum tal-interessi bhala parti mill-kuncett tal-kumpens xieraq, huwa l-istima mogħti lill-artijiet esproprijati u d-data ta' din l-istima. **Il-Qorti tagħraf illi l-istima tal-artijiet, kienet wahda mogħtija f'2005.** Ma kienitx stima tal-art magħmula fil-mument tat-tehid tal-istess u cioe' stima ta'1983. **Dan ifisser il-beneficju tal-awment fil-valur tal-proprjeta' mill-1983 sa 2005 ġia ingħata lir-rikorrenti.** Il-Qorti kienet tifhem il-preokupazzjoni tar-rikorrenti kieku l-valur tal-artijiet esproprijati kien fuq stima ta' 1983 fejn allura l-ammont tal-imghax dovut kien jassumi importanza massima. In fatti l-insenjament mogħti fis-sentenza **Chinnici vs Italy** huwa proprju f'dan is-sens:*

"The Court further points out that, in the twenty-two years that elapsed between the date of the expropriation in 1991 and the L'Aquila Court of Appeal's judgment in 2013, a considerable change occurred in the monetary depreciation in the country. When converted to its current value in order to offset the effects of inflation, the capital so adjusted amounts to nearly twice the original amount."

*Meta pero, l-istima tal-artijiet esproprijati hija **dik tal-2005** u xorta wahda ġie stabbiliet l-imghax mid-data tat-tehid tal-art, sad-data tal-kuntratt skond l-Iskeda III tal-Kapitolu 88 f'ammont ta' €1,292,816.78 , il-Qorti tqis illi l-istima tal-imghax bhala parti mill- "kumpens xieraq", **huwa ugwalmart xieraq.***

Mill-assjem tal-qari taz-zewgt sentenzi fuq citati, jirrizulta ben car illi il-fatt li jithallas imghax **sad-data tal-kuntratt** fuq l-*'average'* ta' bejn il-valur stabbilit mill-Awtorita' u l-valur stabbilit mill-Bord kien meqjus bhala "kumpens xieraq", u għalhekk, *a contrariu sensu*, kwalsiasi imghax illi mhux kkalkolat kif stabbilit f'dawna s-sentenzi ma jistax jitqies bhala "kumpens xieraq".

Ikkunsidra

Jirrizulta, mill-provi prodotti, illi ma ingiebet ebda tip ta' prova sabiex tindika meta ttiehed il-pussess tal-art, u ghalhekk il-Bord ikollu jikkunsidra d-data meta ttiehedet il-propjeta bhala dik stabbilita fl-Artikolu 12 (2) tal-Kap 88.

Jirrizulta illi l-pubblikazzjoni tal-Avviz Nru 426 sehhet fis 26 ta' Mejju 2008, u ghalhekk il-pussess, ai termini tal-Artikolu 12 (2) ghandu jitqies bhala li sehħ gimghatejn wara tali publikazzjoni, ossija **fid 9 ta' Gunju 2008**.

Jirrizulta wkoll illi, fil-kaz odjern, ma sar ebda Avviz ta' Ftehim, stante illi l-art ittiehdet wara illi sahhlu fis-sehh l-emendi tas-sena 2002, u ghalhekk, fil-kaz odjern, ghal dak illi jirrigwarda imghax, japplika dak pprovdut fl-artikolu 12 (3), u hux dawk fil-provisos sussegwenti ghal tali subartikolu. Li japplikaw BISS jekk hemm Avviz ghall-Ftehim.

Jirrizulta, ghalhekk, illi l-imghax ghandu jigi kkalkolat ai termini ta' **Skeda Nru 2**.

Konkluzjoni

Il-Bord,

Wara illi sema t-trattazzjoni ta' l-abbli difensuri tal-partijiet,

Wara illi ra l-Att XI tal-2002, l-Att I tal-2006 u l-Att III tal-2006 illi lkoll emendaw l-Kap 88, illum il-gurnata abolit,

Wara illi ra id-dibattiti li saru fil-Kamra tar-Rappresentanti u fil-Kumitat Permanenti ghall-Kunsiderazzjoni ta' Abbozzi ta' Ligi in rigward dawna t-tlett abbozzi ta' Ligi, kif fuq riproditti,

Wara illi ra l-Artikolu 22 (10) tal-Kap 88, illum abolit,

Jiddikjara illi l-Imghax ghandu jigi kkalkulat a tenur ta' **Skeda 2** ta' l-istess Kap 88, illum abolit, b'dan illi valur 'A' ghandu jkun dak offrut fid-Dikjarazzjoni tal-President ta' Malta datata 26 ta' Mejju 2008, il-valur 'B' ghandu jkun dak stabbilit minn dana il-Bord fis-sentenza tieghu tas-7 ta' Novembru 2012 u il-valur 'C' ghandu jkun in-numru ta' granet illi jkunu ghaddew mid-data tal-pussess attwali tal-art, ossija l-21 ta' Lulju 2010 sad-data tal-hlas effettiv.

Il-Bord jordna illi l-kuntratt isir sa mhux aktar tard mit-18 ta' Gunju 2018.

L-ispejjez tal-proceduri odjerni ghandhom ikunu a kariku tal-Awtorita' tal-Artijiet.

Magistrat Francesco Depasquale

Rita Sciberras
Deputat Registratur